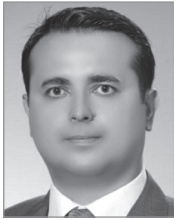

DÖVİZDEKİ DÜŞÜŞ NEDENİYLE PİYASA FİYATININ DÜŞMESİ SONUCUNDA STOKLARDA DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI AYRILMASININ VUK VE TMS-2 AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF PROVISION FOR DIMINUTION IN VALUE OF STOCKS IN THE LIGHT OF TPL AND TAS-2 ARISING DUE TO DECREASE IN EXCHANGE RATES

Özgür ÖZKAN*

ÖZ

Çalışmamızın ana teması ‘ekonomik gerekçelerle emtiada düşük bedelle değerlendirme uygulaması’ olup, VUK’ un 274’ üncü maddesinin 1. fıkrasının 2. cümlesinde tanımlanmıştır. Ana tema bu şekilde olmakla birlikte daha özelde yakın dönemde ülkemizde yaşanan kur dalgalanmaları olgusunun yarattığı yüksek kurdan satın alınarak işletme kayıtlarına geçirilen bir emtianın kurdaki ani düşüşten sonra değerlendirme işlemine tabi tutulması durumunda VUK’ un 274’ üncü maddesinde öngörülen uygulamanın hayata geçirilip geçirilemeyeceği ve/veya hayata geçirilmesinin işletmelere faydalı olup olmayacağı hususunun TMS-2 Stoklar standardı ile karşılaştırmalı olarak ve muhasebe kayıtları itibarıyla açıklanması çalışmanın esas amacıdır.

Anahtar Kelimeler: maliyet bedeli, emsal bedel, net gerçekleşebilir değer, stok değer düşüklüğü, karşılık, muhasebe kayıtları.

JEL Sınıflandırması Kodları: M40,E62, M49.

ABSTRACT

The main subject of our study is the valuation of inventory with lower value due to economic reasons, and this is defined under second sentence of the first paragraph of Article 274 of Tax Procedure Law. While this is the main subject, on the other hand, firms have inventories purchased with high exchange rates, and subsequently having lower rates due to exchange fluctuations in our economy. The question is now, whether Article 274 of TPL is applicable in this situation, and, in the affirmative, whether it would be beneficial for the businesses. The study, therefore, explains the valuation and bookkeeping of such situation by taking into account the TAS-2 inventory standard.

Keywords: Cost value, imputed value, net realisable value, diminution in value of stocks, provision, accounting records

JEL Classification Codes: M40, E62, M49

* Dr., Yeminli Mali Müşavir, ozgur_978@hotmail.com, ORC-ID: 0000-0002-2338-1286.

Özkan, Ö. (Mart 2022). Dövizdeki Düşüş Nedeniyle Piyasa Fiyatının Düşmesi Sonucunda Stoklarda Değer Düşüklüğü Karşılığı Ayrılmasının Vuk ve Tms-2 Açısından Değerlendirilmesi, *Vergi Raporu*, 270, (11-24).

GİRİŞ

İşletmeler dönem sonlarında stoklarında olan emtianın değerini tespit etmek zorundadır. Vergi Usul Kanununa¹ (VUK) göre, emtianın maliyet bedeli ile değerlendirilmesi esastır. Ancak Kanunda tanımlanan bazı koşulların ortaya çıkması nedeniyle emtianın değerinde düşüş gerçekleşmesi durumunda emtianın maliyet bedeli yöntemiyle değerlendirilmesi gerçek durumu yansıtmayacaktır. Düşüş ekonomik gerekçeli olabileceği gibi (274' üncü madde) fiziksel gerekçeli de (278' inci madde) olabilir.

Çalışmamızda yakın dönemde ülkemizde yaşanan kur dalgalanmaları olgusunun yarattığı yüksek kurdan satın alınarak işletme kayıtlarına geçirilen bir emtianın kurdaki ani düşüşten sonra değerlendirme işlemine tabi tutulması durumunda VUK' un 274' üncü maddesinde öngörülen uygulamanın hayata geçirilip geçirilemeyeceği ve/veya hayata geçirilmesinin işletmelere faydalı olup olmayacağı hususunun TMS-2 Stoklar standardı ile karşılaştırmalı olarak ve muhasebe kayıtları itibarıyla açıklanması amaçlanmaktadır.

İlgisiz olduğundan VUK' un 278' inci maddesinde tanımlanan fiziksel gerekçeli değer düşüklüğü irdelenmemiştir. Ek olarak emsal bedel esasının maliyet bedeli yerine uygulanmasına karar verildiği duruma ilişkin örnekte 267' nci madde de tanımlanan takdir esas, ortalama fiyat esas ile aynı şekilde değerlemeye etki edeceğinden ve tekrara düşülmemesi amacıyla açıklanmamıştır. Ayrıca söz konusu örnekte stok değer düşüklüğü ayrılan emtianın satışına ilişkin muhasebe kayıtlarına yer verilmemiş, bu konudaki yöntemlere dipnotta değinilmiştir.

Bu kapsamda ilk olarak VUK' un 274' üncü ve 278' inci maddesinde tanımlanan ve 'emtiada düşük bedelle değerlendirme uygulaması' olarak adlandırdığımız yöntemin sebebi, VUK un 262' nci

maddesinde tanımlanan maliyet bedeli esasının tanımından yola çıkılarak ve maliyet bedeli esasından vazgeçilmesine sebebiyet verecek haller itibarıyla ortaya konulmuştur. Ardından bu uygulamanın bir tercih mi yoksa zorunluluk mu olduğu yasal dayanağı ile ve iktisadi gerekçesi de örnek vasıtasıyla açıklanmıştır. Sonrasında uygulama kapsamında döviz kurunun ani düşüşü nedeniyle piyasa fiyatının maliyet bedelinin altına inmesi şeklindeki örnek vasıtasıyla maliyet bedeli yerine emsal bedelin uygulanabilmesi için gerekli şartların mevcudiyetinin iki aşamalı olarak analizi anlatılmıştır. Bir sonraki başlıkta şartların oluşması neticesinde emsal bedelin VUK' un 274' üncü maddesinde belirtilen yöntemle nasıl hesaplanacağı, ortalama fiyat esas, özelinde ve örnek vasıtasıyla açıklanmıştır. Son olarak stok değer düşüklüğüne ilişkin muhasebe kayıt tekniği ve konuya TMS-2 Stoklar standardının nasıl bir yaklaşım getirdiği VUK' un 274' üncü maddesi ile bağlantılı olarak değerlendirilmiştir.

1- 'EMTİADA DÜŞÜK BEDELLE DEĞERLEME' UYGULAMASI NEDİR?

213 sayılı VUK' un 274' üncü maddesine göre emtia, maliyet bedeliyle değerlendirilir. 262' nci madde de maliyet bedeli şu şekilde tanımlanmıştır: *"Maliyet bedeli, iktisadi bir kıymetin iktisap edilmesi veyahut değerinin artırılması münasebetiyle yapılan ödemelerle bunlara müteferri bilumum giderlerin toplamını ifade eder."* Söz konusu tanımdan yola çıkılarak bakıldığında maliyet bedelinin, iktisap için yapılan ödemeler ile malın iktisabından sonra yapılan ve değerinin arttırılması için yapılan ödemeler ve bu iki ödeme şekline ilişkin aynı kökten (müteferri) bilumum (bütün) giderlerin toplamından oluştuğu yasa koyucu tarafından belirlenmiştir.

¹ 10/1/1961 tarih ve 10703 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanmıştır.

Zamansal açıdan bakıldığında maliyet bedeli ilk olarak emtianın iktisap edilmesi sürecinde² yapılan ödemeleri kapsamakta, sonrasında malın değerini arttıran ödemelerinde malın maliyetine dahil edilmesi istenilmektedir. Dikkat edilirse malın fiziki olarak korunmasına (depolama vb.) veya malın değerinin korunmasına (sigorta vb.) ilişkin ödemelerin malın maliyetine dahil edilmesi mümkün değildir. Çünkü esas olan değerlendirme gününde malın kendi, öz değerinin tespit edilmesidir. Bu durumun istisnası malın stoklara alındığı tarihe kadarki depolama ve sigorta giderleridir. Zira 7338 Sayılı Kanun³ ile yapılan ekleme neticesinde 262'nci maddenin ikinci fıkrası (ç) bendine göre iktisadi kıymetin stoklara alındığı tarihe kadar katılan depolama ve sigorta giderlerinin de maliyet bedeline dahil edilmesi gerektiği belirtilmiş, bu giderlerin emtianın öz değeri olarak değerlendirilmesi gerektiği ancak emtianın stoklara yani işletme kayıtlarına girdiği tarihten sonra yapılacak depolama ve sigorta giderlerinin emtianın öz değeri ile ilgili olmadığı, bunların işletmenin faaliyetini sürdürmesi için gerekli giderler olduğu kabul edilmiştir. Amaç değerlendirme gününde emtianın mümkün olduğunca kendi öz değerinin belirlenmesidir.

Yine zamansal açıdan bakıldığında, emtianın ilk olarak iktisap bedelinin ve sonrasında değerini arttıran ödemelerin, maliyet bedeline dâhil edilmesi doğru olmakla birlikte emtianın satın alma tarihinden sonra belirtilen ödemelerle **aynı kökten** olan ödemelerinde maliyet bedeline dahil edilmesi gerekmektedir. Mesela bedelin döviz

cinsinden belirlendiği mallarda satın alma tarihinden sonra ortaya çıkan kur farklarının maliyet bedeline eklenmesi gerektiği şeklindeki görüşün gerekçesi bunların müteferri (aynı kökten) gider olarak değerlendirilmesine dayanmaktadır.⁴

Bu kapsamda bakıldığında 7338 Sayılı Kanun ile 262'nci maddeye eklenen 2'nci fıkranın 'c' bendine göre, emtianın stoklara girdiği tarihe kadar kur farklarının maliyet bedeline dahil edilmesi zorunlu kılınmıştır. Ayrıca anılan madde hükmüne göre kur farklarının diğer kısımlarını (yani emtianın stoklara girdiği tarihten sonra ortaya çıkacak kur farklarını) maliyet bedeline ithal etmekte veya genel giderler arasında göstermekte mükelleflere serbest hareket etme imkânı bir hak olarak tanımlanmıştır.

Buraya kadar yapılan açıklamaları özetleyecek olursak, emtianın maliyet bedeli ile değerlendirilmesi esastır. Maliyet bedeli emtianın stoklara girdiği tarihe kadar katılan ve yeni haliyle 262'nci maddede tek tek sayılan giderlerin toplamına, iktisap süreci sonrası emtianın değerinin arttırılması maksadıyla yapılan diğer giderlerin eklenmesi suretiyle hesaplanmakta, yine iktisap sürecinden sonra katılan bu sayılan giderler ile ilişkili (kur farkı gibi) giderlerin isteğe bağlı olarak maliyete eklenmesi ile değerlendirme gününde esas alınması gereken son haline ulaşılmaktadır.

Peki tüm bu süreç içerisinde değerlendirme gününe kadar toplanarak, eklenerek oluşan maliyet bedelinin bir kenara bırakılarak emtiaya ilişkin başka verilerin değerlemede esas alınması mümkün müdür? Normalde yukarıda

² 'Bir emtianın veya diğer bir iktisadi kıymetin iktisap edilmesi' kavramı bir süreci ifade etmektedir. Şöyle ki 7338 sayılı Kanun ile VUK' un 262' nci maddesine yapılan eklemeler vasıtasıyla, iktisap etme bedeli kavramı ana çerçevesine kavuşmuş ve bu değişiklik neticesinde; iktisap bedelinin, satıcı tarafından emtianın iktisap bedeline kar eklenmesi suretiyle alıcıdan tahsil edilen bedel olmaktan diğer bir deyişle tek bir işlem üzerinden hesaplanacak tek bir bedel olmaktan ziyade satın alma işlemine ilişkin süreç içerisinde alıcı tarafından katılan bütün edimlerin dikkate alınmasını gerektiren toplam tutarı ifade ettiği anlayışının kabul edildiği ortaya konulmuştur.

³ 26/10/2021 tarih ve 31640 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanmıştır.

⁴ Mehmet Ali ÖZYER. *Açıklama ve Örneklerle Vergi Usul Kanunu Uygulaması*. Maliye Hesap Uzmanları Derneği. 2. Baskı. s. 402.

açıklanan şekilde emtianın öz değerinin tespiti yoluyla değerlendirme yapılması amaçlanır. Ancak emtianın maliyet bedeli yöntemiyle hesaplanan öz değerinin artık gerçeği yansıtmadığına ilişkin **işaretler** varsa değerlemenin daha gerçekçi bir değer tespitini mümkün kılan başka bir yöntemle yapılması gerekliliği ortaya çıkar. Bu kapsamda malın değerinin **ekonomik nedenlerden** (VUK'un 274' üncü maddesi) veya **fiziksel nedenlerden** (VUK'un 278' inci maddesi) dolayı düşmesi şeklindeki iki işaret yasal olarak tanımlanmıştır.⁵

Gerek ekonomik nedenlerden gerekse fiziki nedenlerden olsun emtianın değerinde bir düşüş gerçekleşmişse, bu düşüşün dikkate alınmamasının doğuracağı yersiz vergilendirmelerin önlenmesi amacıyla ve doğal olarak Kanunda belirlenmiş koşulların oluşması şartıyla, değerlendirme işlemi yapılırken maliyet bedeli yerine emsal bedelin esas alınması uygulamasına 'emtiada düşük bedelle değerlendirme' uygulaması denilmektedir. Söz konusu uygulama; yukarıda açıklanan ve bir süreç dâhilinde oluşan veriler dikkate alınarak hesaplanan maliyet bedelinin, değerlendirme gününde şartların oluşması durumunda, bir kenara bırakılarak, süreç içerisinde oluşan maliyet bedelini geçersiz kılan nedenlerin tahlili ile birlikte yerine önerilen emsal bedelin nasıl uygulanacağını göstermektedir.

Çalışmamızın ana teması yukarıda belirtilen **'ekonomik gerekçelerle emtiada düşük bedelle değerlendirme uygulaması'** olup, VUK'un 274' üncü maddesinin 1. fıkrasının 2. cümlesinde tanımlanmıştır. Ana tema bu şekilde olmakla birlikte, daha özelden, yakın dönemde ülkemizde yaşanan kur dalgalanmaları olgusunun yarattığı yüksek kurdan satın alınarak işletme kayıtlarına geçirilen bir emtianın kurdaki ani düşüşten sonra değerlendirme işlemine tabi tutulması durumunda VUK'un 274' üncü maddesinde öngörülen uygulamanın hayata geçirilip geçirilemeyeceği ve/ve-

ya hayata geçirilmesinin işletmelere faydalı olup olmayacağı hususunun açıklanması çalışmanın esas amacıdır.

1.1- Ekonomik Gerekçelerle Emtiada Düşük Bedelle Değerleme Uygulamasının, Yasada Öngörülen Şartların Oluşması Durumunda Hayata Geçirilmesi Zorunlu mudur?

VUK'un 274' üncü maddesinin 1. fıkrasının 2. cümlesine göre, *"Emtianın maliyet bedeline nazaran değerlendirme günündeki satış bedelleri % 10 ve daha fazla bir düşüklük gösterdiği hallerde mükellef, maliyet bedeli yerine 267 nci maddenin ikinci fıkrasındaki usul hariç olmak üzere, emsal bedeli ölçüsünü **tatbik edebilir.**"*

Görüleceği üzere Yasada öngörülen ve ilerleyen bölümlerde açıklanan şartların oluşması durumunda değerlendirme işlemi gerçekleştirilirken maliyet bedeli yerine emsal bedel yönteminin izin verilen usullerinin uygulanması zorunlu değildir. Zira Yasa da 'tatbik edebilir' ifadesi kullanılarak mükelleflere seçimlik bir hak sunulduğu, tüm şartlar oluşsa dahi yine de mükelleflerin maliyet bedelini değerlemeye esas bedel olarak kullanabileceği açıkça ortaya konulmuştur. Uygulama bu yönüyle fiziksel gerekçelerle emtiada düşük bedellerle değerlendirme uygulamasından ayrılmaktadır.

Peki sunulan seçimlik hakkın mükellefler tarafından tercih edilmesi durumunda, bu kararın ekonomik gerekçesi ne olabilir? Bir sonraki alt başlıkta bu husus açıklanmıştır.

1.2- Ekonomik Gerekçelerle Emtiada Düşük Bedelle Değerleme Uygulamasının, Mükellefler Tarafından Tercih Edilmesinin İktisadi Gerekçesi Ne Olabilir?

Yukarıda açıklandığı üzere, 274' üncü maddede belirtilen müessesenin uygulanması mü-

⁵ Hasan YALÇIN. "Değeri Düşen, Zayıf Olan ve Çalınan Mallar". Yaklaşım Dergisi. Aralık. 2000. Sayı: 96.

kelleflerin tercihine bırakılmıştır. Yasa koyucunun bu uygulamayı bir hak olarak mükelleflere sunmasındaki temel amaç, piyasada oluşan satış fiyatının düşük olması durumunda malların düşük bedelle değerlendirilmesinin kabul edilmesi, malların maliyetinin altında satılacakları kabul edilerek, işletmeye, değer düşüklüğünün aynı dönem içinde sonuç hesaplarına yansıtılması olanağı, buna bağlı olarak da fiskal kolaylık sağlanmasıdır.⁶ Çalışma konumuz açısından bakıldığında temel amaç, stok değer düşüklüğünün gider

hesaplarına yansıtılması suretiyle mükelleflerin kur dalgalanmalarından olumsuz etkilenmesinin önüne geçmek ve mali tabloların gerçeğe uygun sunumunun sağlanmasıdır.

Konuyu bir örnek vasıtasıyla açıklayalım. Belirli bir emtia için piyasadaki genel satış fiyatlarında düşüklük olduğu durumlarda maliyet bedeli yerine emsal bedeli ile değerlemenin vergi matrahına etkisi aşağıda yer alan tablo yardımıyla açıklanabilir.

	Emsal bedelle değerlendirme	Maliyet bedeliyle değerlendirme
Dönem İçi Satışlar (+)	20.000.000 TL	20.000.000 TL
Satılan Ticari Mal Maliyeti (+)	7.800.000 TL	7.000.000 TL
<i>Ticari Mal hesabının borç kalanı (+)</i>	<i>10.000.000 TL</i>	<i>10.000.000 TL</i>
<i>Dönem sonu stok (-)</i>	<i>2.200.000 TL</i>	<i>3.000.000 TL</i>
Brüt Satış Karı	12.200.000 TL	13.000.000 TL

Yukarıdaki tabloda tek değişen ‘Dönem Sonu Stok’ değeridir. Dönem sonu stoklardaki değişiklik dönem karını doğrudan etkiler. Dolayısıyla bu düzenleme ile amaçlanan, satın alınan veya imal edilen emtianın satış fiyatlarında önemli miktarlarda azalma olması sonucu işletmelerin gerçek olmayan kazançları üzerinden vergi ödemelerinin önüne geçmektir.⁷

1.3- Ekonomik Gerekçelerle Emtiada Düşük Bedelle Değerleme Uygulamasının Tercih Edilebilmesi İçin Oluşması Gereken Şartlar Nelerdir?

VUK’ un 274’ üncü maddesine göre emsal bedel esas alınarak değerlendirme yapıp yapılmayacağının anlaşılabilmesi için değer düşüklüğüne ilişkin iki aşamadan oluşan ve aşağıda açıklanan analizin gerçekleştirilmesi gerekir:

1.Aşama- Değer Karşılaştırması Analizi:

Emtianın değerlendirme günü itibarıyla satış değerinin maliyet bedelinden düşük olması gerekmektedir. Dolayısıyla 274’ üncü madde kapsamında emsal bedelle değerlendirme yapılmak istenmesi durumunda, emtianın değerlendirme gününde piyasadaki satış değerinin maliyet bedelinden düşük olup olmadığının belirlenmesi analizin ilk aşamasını oluşturmaktadır. Eğer satış değerinin maliyet bedelinin altına düştüğü **ispat edilebilirse** ikinci analize yani düşüş oranı analizine geçilir. Söz konusu **ispat şartı** değerlemeyi yapacak olan mükellefin sorumluluğundadır. Zira bu konuda Balıkesir Vergi Dairesi Başkanlığının 01.11.2010 tarih ve 2010.VUK.127-859-23 sayılı özelgesinde; “İlaç fiyatlarında Sağlık Bakanlığınca yapılan indirimler nedeniyle stoklarınızda meydana gelen değer düşüklüğüne ilişkin emsal bedelin, orta-

⁶ Kazım YILMAZ, “Malların Düşük Bedelle Değerlemesi”, Yaklaşım Dergisi, Kasım. 2000. Sayı: 95.

⁷ Suat SARIGÜL, Vergisel Yönleriyle Genel Muhasebe, Vergi Müfettişleri Derneği, Ankara, Ocak 2017, s. 193.

*lama satış fiyatı esasına göre tarafınızca tespit edilmesi mümkün bulunmaktadır. Ancak dönem sonu stoklarını emsal bedelle değerlemek isteyen mükellefin, emtianın piyasa değerinin maliyet bedelinin altında kaldığını **ispatlaması** gerekmektedir.”* şeklinde açıklama yapılarak piyasa değeri ile maliyet bedeli karşılaştırması sonucunun nesnel verilerle desteklenmesi ve genel kabul görmüş teknik ve iktisadi icaplara uygun olması gerektiği açıklıkla ortaya konulmuştur.

Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise, piyasa değeri düşük olan malın maliyet bedeli ile değerlendirilmezken, piyasa fiyatı ile de değerlendirilmeyeceğidir. Yasa bu mallar için piyasa değeri ile değerlendirme olanağı vermemekte, yalnızca maliyet bedelinden daha düşük bir bedel olarak emsal bedeli ile değerlendirme olanağı vermektedir. Emsal bedeli piyasa satış bedelinin üstünde veya altında olabilir.⁸ Dolayısıyla emtianın piyasa fiyatı sadece analizin 1. aşaması için kullanılabilen bir veri olup uygulamanın şartlarının oluşup oluşmadığına karar verilmesi esnasında kullanılabilir. Şartların oluştuğuna kanaat getirildiğinde ve maliyet bedeli yerine emsal bedelin esas alınmasına karar verildiğinde, VUK’ un 267’ nci maddesinde belirtilen emsal bedeli yöntemlerinden sırasıyla 1. veya 3. sıradaki yöntemler neticesinde belirlenen emsal bedel esas alınabilir. Piyasa fiyatı bu aşamada dikkate alınamaz.⁹

2. Aşama- Düşüş Oranı Analizi: Emtianın satış bedeli ile maliyet bedeli karşılaştırıldığında satış bedelinin, analizin 1. aşamasında belirtildiği şekilde maliyet bedelinden daha düşük olduğu tespit edildiyse 2. aşamaya geçilerek bu düşüşün

maliyet bedeline nazaran hangi oranda gerçekleştiğinin tespit edilmesi gerekir. Düşüş oranı % 10 veya daha fazla olmalıdır.

Örneğin 2021 yılının Aralık ayının başında dolar kuru yüksekken (1,00-USD Dolar = 18,00-TL), tanesi 100 USD Dolara 100 birim alınan ve sadece iktisap bedelinin maliyet bedeline dahil edildiği varsayımı altında kayıtlara (18,00.-TL/USD DOLAR x 100 USD Dolar x 100 br/TL=) 180.000,00-TL değerinde geçirilen bir malın dönem sonunda piyasadaki satış değerinin değerlendirme gününde kur düşüşünden (1,00-USD Dolar = 12,00-TL) dolayı (12,00.-TL/USD DOLAR x 100 USD Dolar x 100 br/TL=) 120.000,00.-TL tespit edilmesi durumunda, satış bedelinin (120.000,00-TL) maliyet bedeline (180.000,00-TL) nazaran $(180.000,00 - 120.000,00) / 180.000,00 = \%33$ %10’ dan fazla düşüş sergilemesi nedeniyle analizin 2. aşamasının da gerçekleştiği kabul edilir.

Sonuç olarak, yukarıda açıklanan iki aşamalı analiz neticesinde emtiada düşük bedelle değerlendirme hakkının elde edildiğine kanaat getirilmiş ve mükellef bu uygulamadan faydalanmaya karar vermişse, sonraki analize geçirilerek 274’ üncü madde de belirtildiği üzere maliyet bedeli esası hariç olmak üzere sırasıyla 267’ inci maddenin 1. ve 3. sırasında belirtilen usullerin uygulanmasına geçilir.

1.4- Ekonomik Gerekçelerle Emtiada Düşük Bedelle Değerleme Nasıl Yapılır?

Uygulamanın nasıl yapılacağı VUK’ un 274’ üncü maddesinin 1. fıkrasının 2. cümlesinde, “..., maliyet bedeli yerine 267 nci maddenin ikinci sı-

⁸ Kazım YILMAZ. a.g.m.

⁹ Ortalama satış fiyatının piyasada oluşan satış fiyatından daha düşük veya yüksek olması mümkündür. Meydana gelmiş bir değer kaybı varsa bu kayıp, piyasa fiyatı ile maliyet bedeli arasındaki farktır. değerlemeye kaybı temsil etmeyen veya ölçmeyen bir başka bedelin esas alınmasını ve emsal bedelin piyasa bedelinden daha düşük olması durumunda dahi piyasa fiyatının değerlemeye esas alınmasını eleştiren görüşler mevcuttur. Bu görüşe göre, borsaların yaygınlaştığı günümüzde borsada oluşan bedellerle değerlendirme yapma olanağının tanınması, borsada işlem gören mallar için yasada görülen bu eksikliklerin giderilmesini sağlayacaktır. Bakınız: Kazım YILMAZ. a.g.m.

rasındaki usul hariç olmak üzere, emsal bedeli ölçüsünü tatbik edebilir.” şeklinde belirtilmiştir.

Dikkat edilmesi gereken bir husus, emsal bedel piyasa fiyatı değildir. Yani uygulamanın hayata geçirilebilmesi için oluşması gereken şartlar açıklanırken esas alınan piyasa fiyatı başka bir kavram, emsal bedel başka bir kavramdır. Piyasa fiyatı kavramının, VUK’ un mük. 266’ ncı maddesinde, *bir iktisadi kıymetin değerlendirme günündeki normal alım satım değeri olarak* tanımlanan rayiç bedel ile örtüştüğü söylenebilir.

Emsal bedeli, rayiç bedelden ayırt eden özellik, emsal bedelde **aynı niteliklere sahip bir malın satılması** halinde oluşacak fiyatın esas alınmasıdır. Bir başka ifade ile emsal bedelde “kaça satabilirim?” sorusunun cevabı değerlendirme ölçüsü iken rayiç bedelde “piyasa değeri nedir?” sorusunun cevabı değerlendirme ölçüsü olmaktadır.¹⁰

Bu kapsamda bakıldığında, Yasa **düşük bedelle değerlendirme uygulamasına konu olan ve aynı niteliklere sahip** mallar için piyasa değeri ile değerlendirme olanağı vermemekte, yalnızca maliyet bedelinden daha düşük bir bedel olarak emsal bedeli ile değerlendirme olanağı vermektedir. Emsal bedeli piyasa satış bedelinin üstünde veya altında olabilir.¹¹

Uygulamanın nasıl gerçekleştirileceği açıklanırken ilk olarak 267’ inci maddede ki yöntemin tekrar hatırlatılması gerekmektedir. 267’ nci madde de tanımlanan emsal bedeli ölçüsü, birinci sıra: ortalama fiyat esası, ikinci sıra: maliyet bedeli esas, üçüncü sıra: takdir esas yöntemlerinin bir öncekindeki şartların gerçekleşmemiş olması durumunda bir sonraki yöntemle geçilmesi şeklinde uygulanmasını zorunlu kılar. Ancak 274’ üncü madde de emsal bedeli ölçüsünün kullanılmasına da sınır getirilmiş, uygulama şekli

değiştirilerek birinci sırada belirtilen şartlara uyulmaması durumunda ikinci sıra uygulanmadan üçüncü sıraya geçilmesi uygun görülmüştür.

Bu sınırlamanın, mükellefin kendi maliyet bedeli zaten bilindiği ve satış fiyatının üzerinde olduğu için emsal bedel tespit edilirken bu esasın dikkate alınmasının bir kısır döngüye yol açacağı gerekçesiyle getirildiği şeklinde görüşler vardır.¹² Çalışmamızın ilk kısmında belirttiğimiz gibi maliyet bedeli esas bir süreci kavrar ve düşük bedelle değerlendirme uygulaması süreç sonunda oluşan maliyetin geçerliliğini yitirdiği işaretleri nedeniyle başka bir şekilde bedelin belirlenmesi gerektiği düşüncesine dayanır. Dolayısıyla maliyet bedeli esasının sıralamadan çıkartılmaması durumunda uygulamanın amacına ulaşamayacağı yönündeki bu görüşün isabetli olduğu kanaatindeyiz.

Yukarıda yer verilen değerlendirmeler çerçevesinde ve düşük bedelle değerlendirme uygulaması için gerekli şartların sağlandığı varsayımıyla, çalışmamızın 1.3. numaralı alt başlığında verilen örnek üzerinden emsal bedel esasının nasıl uygulanacağı aşağıda açıklanmıştır.

Söz konusu örnekte Aralık ayının başında emtia, döviz cinsinden belirlenen bedelle satın alınmıştır. Malın iktisap bedeli (dolayısıyla maliyet bedeli) 180.000,00-TL, değerlendirme gününde ölçülen piyasa değeri ise 120.000,00.-TL idi. Bu kapsamda emtianın satış bedeli, maliyet bedeline nazaran %10’ dan fazla düşüş sergilediğinden işletmenin maliyet bedeli yerine emsal bedeli üzerinden değerlendirme işleminin gerçekleştirilmesine karar verilmiş olsun.

İlk olarak 267’ nci maddede 1. sırada yer alan **ortalama fiyat esasının** uygulanıp uygulanmayacağına tetkik edilmesi gerekir. Ortalama fiyat esas, işletme bünyesinde, değerlendirme gününden önceki günlerde veya aylarda yapılmış işlemlerin

¹⁰ Mehmet Ali ÖZYER. a.g.e. s. 408

¹¹ Kazım YILMAZ. a.g.m.

¹² Mehmet Ali ÖZYER. a.g.e. s. 453

esas alınmasını öngören ve emtianın piyasadaki genel satış fiyatından ziyade işletme özelinde oluşan satış fiyatını değerlemeye esas kılmaya çalışan bir yöntemdir. Bu kapsamda ortalama fiyat esaslı iki analizi gerektirir. İlk analiz **‘cins ve nevi analizi’** ikinci analiz **‘tarihsel ve oransal miktar analizi’** olarak adlandırılabilir. ‘Cins ve nevi analizi’ değerlemeye tabi tutulacak emtia ile satışı emsal kabul edilecek emtianın cins ve nevi olarak aynı olup olmadığının analizi olarak tanımlanabilir.¹³ ‘Tarihsel ve oransal miktar analizi’ ise ‘cins ve nevi analizi’ neticesinde emsal olarak belirlenen emtianın değer tespitine esas alınacak satış miktarının, aylık olarak, değerlemeye konu emtianın miktarına nazaran %25’ ten az olup olmadığının analizidir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus oransal miktar kontrolünün tarihsel olarak da bir sınırının olduğudur. Şöyle ki ‘tarihsel ve oransal miktar analizi’ gerçekleştirilirken, %25 şartının sıra ile değerlemenin yapılacağı ayda sağlanıp sağlanmadığının kontrol edilmesi (1. kontrol: değerlendirme ayı kontrolü), eğer sağlanmıyorsa bir evvelki aya gidilerek kontrolün yapılması (2. kontrol: değerlendirme ayından önceki ayın kontrolü) yine sağlanmıyorsa bir evvelki aydaki satış miktarının kontrolünün yapılması (3. kontrol: değerlendirme ayından önceki aydan bir önceki ayın kontrolü) yine de %25 şartı sağlanmıyorsa bu esasın uygulanamayacağına karar verilip ikinci usule de izin verilmediğinden doğrudan üçüncü usul olan takdir esasına geçilmesine karar verilmesi gerekir.¹⁴

Örneğimizde 180.000,00-TL maliyet ile defterlere kaydedilen değerlemeye konu emtianın miktarının 100 birim, değerlemenin yapılacağı ay olan Aralık ayında söz konusu emtia ile aynı cins ve neviden olan ve işletme tarafından satışa konu edilen emtia miktarının ise 20 birim olduğunu varsayalım. Bu durumda 1. kontrol sonunda %25 oran şartına ulaşılamadığından (%20) emsal niteliğine haiz bir emtia tespit edilememiş olacaktır. 2. kontrole geçilerek yapılan kontrolde de Kasım ayında cins ve nevi olarak emsal niteliğini taşıyan emtia satışının 10 birim olarak tespit edildiğini varsayalım. %25 şartı yine sağlanmadığından (%10) emsale esas alınacak emtia tespiti yapılamadığına karar verilecektir. Aralık ve Kasım ayında satışa konu edilen emsal niteliğindeki emtianın toplanması suretiyle (Aralık: 20 birim + Kasım: 10 birim = 30 birim/100 birim; %30) %25’ lik oran şartının sağlandığı da iddia edilemeyecektir. Zira her ayın emsal kontrol miktarlarının ayrı ayrı dikkate alınması gerekir. Bu durumda Kasım ayından bir önceki ay olan Ekim ayının kontrolüne geçilir. Yapılacak bu 3. kontrol neticesinde Ekim ayında emsal niteliğini taşıyan 27 birim emtia satışı tespit edilirse %25 oran şartı sağlanmış olacağından (%27) Ekim ayında emsal niteliğindeki emtiaya ilişkin ortalama satış fiyatının tespiti aşamasına geçilerek emsal bedel tespit edilir.

267’ nci maddede emsal bedel tespiti için öngörülen usullerden birincisinin yasa metnindeki ismi ortalama fiyat esasıdır. ‘Ortalama fiyat’

¹³ Bu analiz gerçekleştirilirken aynı cins ve neviden olmakla birlikte, kalitesi aynı olmayan veya fiyatları farklı olan mallarda bu usulün uygulanamayacağına karar verilir. Ayrıca aynı neviden olmakla birlikte işletme sahibinin fiyat farklılaştırmasına gittiği ürünlerde de bu yöntemin uygulanmaması yönünde karar verilmesi gerekmektedir. (Bknz: Vergi Müfettişleri Derneği. *Beyanname Düzenleme Rehberi*. Ankara. Ocak 2021. s. 224)

¹⁴ Örneğin değerlemenin yapılacağı ay Eylül ise öncelikle bu ayın satış miktarına bakılacak, eğer Eylül ayındaki satış miktarı yeterli değil ise bir önceki ay olan Ağustos ayı satış miktarına bakılacak, bu aydaki satış miktarı da yeterli değil ise bir daha evvelki ay olan Temmuz ayı satış miktarına bakılacak, bu da yeterli değil ise diğer ayların satış miktarına bakılmaksızın ikinci sıradaki usule (274’ üncü maddenin uygulanmasında ise üçüncü sıradaki usule) başvurulacaktır. Bu durumda dikkat edilmesi gereken husus, Eylül ve Ağustos aylarındaki satış miktarları ayrı ayrı yeterli olmadığında bu iki ayın toplam satış miktarlarının dikkate alınmayacağıdır. (Bknz: Vergi Müfettişleri Derneği. *Beyanname Düzenleme Rehberi*. Ankara. Ocak 2021. s. 224)

teriminde yer alan 'fiyat' kelimesi, %25 şartının sağlandığı Ekim ayındaki emsal niteliğindeki emtianın birim satış fiyatını ifade etmektedir. 'Ortalama' kelimesi ise, Ekim ayında birden fazla satış yapılmışsa, satışların tümünün ağırlığı dikkate alınarak ağırlıklı ortalama satış fiyatının emsal olarak alınması hususundaki gerekliliği ifade etmektedir. Dolayısıyla Ekim ayında 27 birim satışın 2 biriminin tanesi 110,00 USD Dolardan kur (1,00-USD Dolar = 9,00-TL) iken 220,00.- USD Dolara gerçekleştirildiğini, 25 biriminin ise tanesi 105,00.- USD Dolardan kur (1,00-USD Dolar = 12,00-TL) iken 2.625,00.- USD Dolara gerçekleştirildiğini varsayarsak ortalama birim satış fiyatı şu şekilde hesaplanır:

$$[(2 \text{ br} \times 110,00 \text{ DOLAR} \times 9,00 \text{ TL/DOLAR}) + (25 \text{ br} \times 105,00 \text{ DOLAR} \times 12,00 \text{ TL/DOLAR} \times)] / 27 \text{ br} = \mathbf{1.240,00 \text{ TL/br}^{15}}$$

Belirlenen birim fiyat esas alındığında 100 birim emtianın değerleme günündeki değeri (1.240,00 TL/br x 100 br =) 124.000,00.-TL olarak tespit edilir. Maliyet bedeli olan 180.000,00-TL esas alınsaydı değerleme günü itibariyle dönem sonu stok tutarının (180.000,00.-TL – 124.000,00.-TL =) **56.000,00.-TL** tutarında fazla belirlenmesi satılan ticari mal maliyetinin bu tutar kadar düşük bedelle mali tablolara yansıtılmasını gerektireceğinden, mali kar ve dolayısıyla vergi tutarının VUK'un 274' üncü maddesinde belirtilen emsal bedelle değerleme imkânından faydalanılması durumunda hesaplanacak tutardan daha yüksek tutarda tahakkukuna sebebiyet verecektir.

Yukarıda da belirtildiği üzere işletmenin VUK 274' üncü madde kapsamında değerleme yap-

mayı tercih ettiği ve söz konusu madde de belirtilen şartların oluştuğu varsayıldığından, emsal bedel ile maliyet bedeli arasındaki fark tutar olan 56.000,00.-TL tutarında stok değer düşüklüğünün karşılık ayrılması suretiyle gider olarak kaydedilerek mali karın daha düşük hesaplanması ve verginin daha düşük tahakkuk etmesi söz konusu mali olay özelinde mümkündür.

2- 'EMTİADA DÜŞÜK BEDELLE DEĞERLEME' UYGULAMASINDA, MUHASEBE SİSTEMİ UYGULAMA GENEL TEBLİĞİNE GÖRE MUHASEBE KAYITLARI NASIL YAPILIR?

1 Sıra Numaralı Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğine (MSUGT) göre; 158.Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) hesabı, "... veya bunların dışında diğer nedenlerle **stokların piyasa fiyatlarında düşmelerin meydana gelmesi dolayısıyla, kayıpları karşılamak üzere ayrılan karşılıkların izlendiği hesaptır.**" Söz konusu Tebliğe göre hesabın işleyişi şu şekildedir: "Stok değer düşüklüğü tespit edildiğinde '654. Karşılık Giderleri Hesabı' nın borcu karşılığında bu hesaba alacak kaydedilir. Karşılık ayrılan stok kaleminin işletme içinde kullanılması ya da satılması halinde; ilgili stok hesabının alacağı ile karşılaştırılarak daha önce ayrılan karşılık '644. Konusu Kalmayan Karşılıklar Hesabı' na aktarılarak kapatılır."

1 Sıra Numaralı MSUGT' de **stokların piyasa fiyatlarında düşmelerin meydana gelmesi şeklinde ifade edilen değer düşüklüğü gerekçesinin VUK' un 274' üncü maddesinde tanımlanan değer düşüklüğü gerekçesi ile birebir örtüştüğü**

¹⁵ Dikkat edilirse ortalama fiyat tespit edilirken satış günündeki döviz kurunun esas alınması gerekir. Zira ortalama fiyat usulünde, emsal bulunana kadar evvelki aylara gidilmesi yerine en fazla değerleme gününden önceki iki aya kadar geriye gidilmesine izin verilmesinin sebebi belirlenecek emsalın değerleme günündeki ekonomik şartlara yakın olmasının istenilmesidir. Ancak örneğimizdeki gibi aşırı kur dalgalanmalarının olduğu dönemlerde emsalın değerleme günündeki şartlardan çok farklı şartlar neticesinde oluşması ve emsal olma derecesinin azalması mümkün olabilmektedir. Bu nedenle VUK 274' üncü maddesi hükmünün geçerli olduğu ekonomik şartlarda TMS-2 Stoklar standardında öngörülen şekilde değerlemenin yapılmasına izin verilmesi hem TTK ile VUK bağlantısını güçlendirecek, hem de gerçeğe daha uygun bir emsal belirlenmesini sağlayacaktır.

söylenbilir. Bu kapsamda emtiada düşük bedelle değerlendirme uygulaması neticesinde tespit edilen değer düşüklüğünün, aktif düzenleyici bir hesap olan 158- Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı hesabı ile bilançoda yer alması ve bu hesabın karşılığında tespit edilen değer düşüklüğünün (maliyet bedeli ile emsal bedel arasındaki farkın) '654. Karşılık Giderleri Hesabı' nın borcuna kaydedilerek gelir tablosuna intikali neticesinde mali karın hesaplanmasında kanunen kabul edilen gider olarak dikkate alınması gerekir.

Peki fiziki yapısında bir bozulma veya kullanılmış ürün statüsünde olmayan yani hurda veya artık olmayan sadece piyasa fiyatlarındaki düşüşten dolayı değer düşüklüğüne uğramış stok kalemi, 157- Diğer Stoklar hesabına alınıp bilançoda bu hesapta mı izlenmelidir? 1 Sıra Numaralı MSUGT' de '157- Diğer Stoklar' hesabı şu şekilde tanımlanmıştır: *"Yukarıdaki stok kalemlerinin hiç birinin kapsamına alınmayan ürün, artık ve hurda gibi kalemler bu hesap grubunda yer alır."* Görüleceği üzere 157 no' lu hesapta izlenilmesi için bir stokun, üretim süreci neticesinde oluşan bir artık veya herhangi bir nedenle oluşmuş hurda niteliğinde olması gerekir. Bu tanımların, istisnalar içerebilecekse de, 'artık' ifadesi açısından hammadde ve yarı mamul niteliğindeki stoklar, 'hurda' ifadesi için fiziki olarak yıpranmış veya zarar görmüş emtia açısından geçerli olduğu düşünülebilir. *'Yukarıdaki stok kalemlerinin hiç birinin kapsamına alınmayan ürün'* ifadesinde

ise farklı bir şekilde değerlendirilen diğer emtia ile aynı şekilde değerlendirilmeyen emtianın kastedildiği yorumlanabilir. Dolayısıyla değer düşüklüğünün gerekçesinin piyasa fiyatındaki düşüş olması durumunda, emtianın 153- Ticari Mallar hesabından çıkarılarak 157-Diğer Stoklar hesabına alınması yukarıda açıklanan yorumun kabul edilmesi durumunda mümkündür.¹⁶

Bu açıklamalar doğrultusunda, çalışmanın '1' numaralı başlığında yer verilen örnekte belirtilen işlemlerin muhasebe kayıtlarının, 1 Sıra Numaralı MSUGT hükümleri çerçevesinde nasıl yapılacağı mali olay bazında aşağıda gösterilmiştir.

Çalışmanın '1.4.' bölümünde yer verilen örnekte, 56.000,00.-TL değerinde stok değer düşüklüğü hesaplanmıştı. Emtianın maliyet bedeli 180.000,00.-TL, kur düşüşü kaynaklı piyasa değerindeki azalmanın VUK' un 274 üncü maddesi kapsamında değerlendirilmesi neticesinde tespit edilen emsal bedeli ise 124.000,00.-TL tutarındadır. Değer düşüklüğüne ilişkin muhasebe kaydının iki aşamalı olarak gerçekleştirilmesi gerekir:

1. Aşama- Farklı Değerlenecek Emtianın Diğer Stok Olarak Kaydedilmesi:

Bu kapsamda ilk olarak değer düşüklüğü nedeniyle diğer emtiadan farklı değerlendirme usulüne tabi tutulacak olan emtianın maliyet bedeli üzerinden 157 - Diğer Stoklar hesabına alınması ve aşağıdaki kaydın yapılması gerekir.

¹⁶ Ancak bu konuda tam bir açıklık olduğu da söylenemez. Zira öğretilerde bu kapsamda değerinden kaybetmiş stokların '157 Diğer Stoklar' yerine hesap planında açılacak 'Değerinden Kaybetmiş Stoklar' adlı ayrı bir ana hesaba kaydedilmesinin ve düzenlenecek bilançolarda 'Değerinden Kaybetmiş Stoklar' ın ayrı bir kalem olarak gösterilmesinin mali tablo kullanıcıları açısından faydalı olacağı yönünde görüşler mevcuttur. (Bknz: Cemal İBİŞ. *"İşletmelerde Değerinden Kaybetmiş Stokların Değerlemesi, Değer Düzeltim Tutarının Hesaplanması ve Tekdüzen Hesap Planına Göre Muhasebe Kayıtları."* Öneri Dergisi. ÖNERİ 9. 1998. 141-147. (<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/947145>). Erişim Tarihi: 12 Ocak 2022.

157 DİĞER STOKLAR	180.000,00	
157.01 Piyasa Değeri Düşen VUK Md. 274 Kapsamındaki Emtia		
153 TİCARİ MALLAR		180.000,00
2. Aşama- Değer Düşüklüğü İçin Karşılık Ayrılması:		
654 KARŞILIK GİDERLERİ	56.000,00	
158 STOK DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI		56.000,00
158.01 VUK Md. 274 uyarınca değerlemeye tabi tutulan emtia.		

Değer düşüklüğüne maruz kalan emtianın sonraki tarihlerde 200.000,00.-TL tutarına satılması durumunda aşağıdaki şekilde kayıt yapılması uygun olacaktır.¹⁷

İLGİLİ HESAP	236.000,00	
600 YURTIÇİ SATIŞLAR		200.000,00
391 HESAPLANAN KDV		36.000,00
621 SATILAN TİCARİ MALLAR MALİYETİ	124.000,00	
158 STOK DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ KARŞILIĞI	56.000,00	
158.01 VUK Md. 274 uyarınca değerlemeye tabi tutulan emtia.		
157 DİĞER STOKLAR		180.000,00
157.01 Piyasa Değeri Düşen VUK Md. 274 Kapsamındaki Emtia		

¹⁷ Stok değer düşüklüğü karşılığının satışların maliyeti ile ilişkilendirilmesinde 3 farklı yaklaşım uygulanabilir: **1. Yaklaşım;** stokun dönem başındaki değerinin 'maliyet-karşılık' farkından oluştuğu kabul edilerek satış hasılatı ile bu farkın karşılaştırılması esasına dayanmakta olup bu yaklaşımda satış bedeli ile stok değeri arasındaki fark satış kar veya zararını oluşturur. **2. Yaklaşım;** ayrılan karşılığın sonradan doğan zarara mahsup edilmesi esasına dayanmakta olup mevcut karşılığın satış zararını karşıladıktan sonra, artan kısmın '644 Konusu Kalmayan Karşılık Hesabı' na kar yazılması şeklinde uygulanır. Bu yaklaşımda 'maliyet-karşılık' tutarının satış hasılatından büyük olması durumunda zarar ortaya çıkar. Bu zarar, yaklaşıma tam uygun olması için '681 Önceki Dönem Gider ve Zararları Hesabı' na kaydedilir. **3. Yaklaşım;** karşılık ayırmanın geçici bir işlem olduğu, zararın ortaya çıktığı dönemin sonuç hesaplarında zararın ortaya çıktığı dönemin sonuç hesaplarında yer alması gerektiği esasına dayanmakta olup satış bedeli ile stok maliyeti karşılaştırıldıktan sonra, kar veya zarar doğmasına bakılmaksızın mevcut karşılık tutarının tamamının '644 Konusu Kalmayan Karşılıklar Hesabı' na kaydedilmesi suretiyle uygulanır. (Yaklaşımlara Örnekler İçin Bakınız: Cemal İBİŞ. "İşletmelerde Değerinden Kaybetmiş Stokların Değerlemesi, Değer Düzeltim Tutarının Hesaplanması ve Tekdüzen Hesap Planına Göre Muhasebe Kayıtları." Öneri Dergisi. ÖNERİ 9. 1998. 141-147. (<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/947145>). Erişim Tarihi: 12 Ocak 2022.

3- PİYASA FİYATINDAKİ DÜŞÜŞÜN TMS-2 STOKLAR STANDARDI KAPSAMINDA YAPILACAK DEĞERLEME İŞLEMİNE ETKİSİ NEDİR?

TMS-2 Stoklar standardına göre; “*Stoklar, maliyet ve net gerçekleştirilir değer düşük olanı ile değerlendirilir.*” Standardın 10’ uncu paragrafında stokların maliyeti şu şekilde formüleleştirilmiştir:

Stok Maliyeti = Satın Alma Maliyetleri + Dönüştürme Maliyetleri + Diğer Maliyetler¹⁸

Stok maliyeti fonksiyonunun unsurlarından olan satın alma maliyetleri, standardın 11’ inci paragrafında; “*satın alma fiyatı, ithalat vergileri ve diğer vergiler (firma tarafından vergi idaresinden iade alınabilecekler hariç) ve nakliye, yükleme boşaltma maliyetleri ile mamul, malzeme ve hizmetlerin elde edilmesiyle doğrudan bağlantısı kurulabilen diğer maliyetler*” olarak tanımlanmıştır. Ticari iskontoların ve benzeri diğer indirimlerin, satın alma maliyetinin belirlenmesinde indirim konusu yapılacağı da ayrıca belirtilmiştir. Bu kapsamda bakıldığında, emtia için VUK’ un 262’ inci maddesinde belirtilen maliyet bedeli kavramı ile uyumlu bir tanımdır.

Standartta maliyet bedeli ile karşılaştırılması öngörülen net gerçekleştirilir değer; bir işletmenin, işin normal akışı içinde, stokların satılmasından elde etmeyi beklediği net tutar olarak tanımlanmıştır. Standartta ayrıca gerçeğe uygun değer kavramı tanımlanmıştır. Gerçeğe uygun değer piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde aynı stoka ilişkin asıl (ya da en avantajlı) piyasadaki olağan bir işlemde, söz konusu stokun satışından elde edilecek veya bir borcun devrinde ödenecek fiyattır. Görüleceği üzere net gerçekleştirilir değer işletmenin değerlemeye tabi emtiayı kendi şartları içerisinde, kendi satış fiyatlarına göre satabileceği fiyat dikkate alınarak belirlenir.

Bu kapsamda emsal bedel uygulamasındaki ortalama satış fiyatı esası ile yakın bir anlam taşır. Gerçeğe uygun değer ise işletmenin bünyesinde ve müşterileri ile ilişkileri içerisinde oluşan fiyattan ziyade tüm piyasada oluşan değer esas alınması suretiyle hesaplanır. Bu yönüyle VUK’ un 274’ üncü maddesinde %10 luk oranın hesaplanmasında kullanılan ölçü ile yine VUK’ ta tanımlanan rayiç bedel kavramına yakındır. Hatta standardın 3. paragrafının b bendinde ‘rayiç (gerçeğe uygun) değerlerinden’ ifadesi gerçeğe uygun değer kavramının rayiç bedel kavramı ile aynı anlamda kabul edildiğini göstermektedir. Tüm bu açıklamalar ışığında denilebilir ki, işletmelerin yapısından, müşteri çevresinden, iskonto ve prim uygulamaları gibi her işletme ve sektöre göre değişebilecek unsurlardan dolayı, stokların net gerçekleştirilir değeri, stokun gerçeğe uygun değerinden satış giderlerinin düşülmesiyle elde edilen tutara eşit olmayabilir.

Peki işletme bünyesindeki şartlar kapsamında belirlenecek net gerçekleştirilir değer işletme tarafından belirlenirken hangi unsurlar göz önünde bulundurulur? Belirleme yapılırken, işletme tamamen özgür davranabilir mi? Zira VUK’ ta tanımlanan emsal bedel, çalışmanın önceki bölümlerinde belirtildiği üzere, birbirine bağlı bir dizi kural çerçevesinde hesaplanır. TMS-2 Stoklar Standardında VUK’ ta tanımlanan emsal bedel kavramı ile aynı işlevde kullanılan ve maliyet bedeli ile karşılaştırmada kullanılarak stok değer düşüklüğünün hesaplanmasında kıstas niteliğinde olan net gerçekleştirilir değer belirlenmesi de standardın 29, 30, 31, 32, 33. paragraflarında usullere bağlanmıştır. Ama en nihayetinde net gerçekleştirilir değer tahmini, hesaplama anında **mevcut güvenilir kanıtlara göre stokların satılması durumunda elde edilmesi**

¹⁸ Diğer maliyetler ifadesinin stokların mevcut durumuna ve konumuna getirilmesi için katılan maliyetler olduğu standartta belirtilmiştir.

beklenen satış tutarları esas alınarak yapılır. Bu yönüyle VUK' un 267' inci maddesinde tanımlanan emsal bedel belirleme usullerinden ortalama fiyat esasına birçok yönüyle benzer bir hesaplama yöntemidir.

Yukarıda yer verilen açıklamalar çerçevesinde, döviz kurundaki ani düşüş nedeniyle net gerçekleşebilir değerlerin maliyet bedelinin altına düşmesi ve maliyet bedeli ile net gerçekleşebilir değer arasındaki farkın stok değer düşüklüğü olarak kaydedilmesi gerekir. Zira TMS-2 Stoklar standardının 29' uncu paragrafında stok değer düşüklüğü ayrılmasının gerekçesi ve bu konuda ki zorunluluk şu şekilde ifade edilmiştir: *"Stokların maliyeti; ... satış fiyatlarının düşmesi gibi durumlarda geri kazanılamayabilir ve stok maliyeti geri kazanılabilir tutardan daha yüksek olabilir. ... Stoklar mali tablolarda, kullanımları veya satılmaları sonucunda elde edilmesi beklenen tutardan daha yüksek bir bedelle izlenemez. Maliyetlerin kullanım veya satış sonucu elde edilecek tutardan yüksek olması durumunda, stok değer düşüklüğü karşılığı ayrılır. Stok maliyetlerinin net gerçekleşebilir değere indirgenmesi, stokların maliyet veya net gerçekleşebilir değerden düşük olmasıyla değerlendirme ilkesiyle uyumludur."*

Görüleceği üzere, TMS-2 ve VUK 274' üncü madde prensipleri birlikte değerlendirildiğinde konuya benzer kavram ve yöntemler ile yaklaşılmaktadır. Muhasebe kaydı itibarıyla da benzer bir uygulama öngörülmektedir. Şöyle ki, TMS-2 Stoklar standardına göre de, döviz kurunun düşüşü nedeniyle satış fiyatlarının düşmesi neticesinde değer düşüklüğüne uğradığı tespit edilen emtianın maliyet bedeli üzerinden 153-Ticari Mallar hesabından çıkartılması ve 157- Diğer Stoklar hesabına alınması gerekmektedir. Bu muhasebe kayıt tekniği, VUK' un 274' üncü

maddesinde tanımlanan uygulama kapsamında yapılan muhasebe kayıt tekniği ile aynıdır. Farklılık stok değer düşüklüğü kaydında ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, VUK' a göre 158- Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı hesabının karşılığında 654-Karşılık Giderleri hesabı borçlandırılırken, TMS-2 standardı kapsamında yapılan kayıta taslak niteliğindeki Kamu Gözetim Kurumu tarafından yayımlanan 'Finansal Raporlama Standartları İle Uyumlu Hesap Planı' na¹⁹ göre 626 Stok Değer Düşüklüğü Karşılık Giderleri (-) hesabının borçlandırılması gerekmektedir.

SONUÇ

Çalışmada ilk olarak VUK' un 274' üncü maddesinde tanımlanan ve 'emtiada düşük bedelle değerlendirme uygulaması' olarak adlandırdığımız yöntemin sebebi, VUK' un 262' nci maddesinde tanımlanan maliyet bedeli esasından yola çıkılarak bu esasın uygulanmamasına sebebiyet veren haller itibarıyla ortaya konulmuştur. Ardından bu uygulamanın bir tercih mi yoksa zorunluluk mu olduğu yasal dayanağı ile ve iktisadi gerekçesi de örnek vasıtasıyla açıklanmıştır. Sonrasında uygulama kapsamında döviz kurunun ani düşüşü nedeniyle piyasa fiyatının maliyet bedelinin altına inmesi şeklindeki örnek vasıtasıyla maliyet bedeli yerine emsal bedelin uygulanabilmesi için gerekli şartların mevcudiyetinin iki aşamalı olarak analizi anlatılmıştır. Bir sonraki başlıkta şartların oluşması neticesinde emsal bedelin VUK' un 274' üncü maddesinde belirtilen yöntemle nasıl hesaplanacağı örnek vasıtasıyla açıklanmıştır. Son olarak stok değer düşüklüğüne ilişkin muhasebe kayıt tekniği ve konuya TMS-2 Stoklar standardının nasıl bir yaklaşım getirdiği VUK' un 274' üncü maddesi ile bağlantılı olarak değerlendirilmiştir.

¹⁹ Kamu Gözetim Kurumu. (https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TFRS/EK2_Finansal%20Raporlama%20Standartlarına%20Uygun%20Hesap%20Planı%20Taslağı.pdf). Erişim Tarihi: 12 Ocak 2021.

Sonuç olarak yüksek kurdan satın alınarak işletme kayıtlarına geçirilen bir emtianın kurdaki ani düşüşten sonra değerlendirilmesine tabi tutulması durumunda, VUK' un 274' üncü maddesinde öngörülen uygulamanın hayata geçirilmesi anılan madde de belirtilen şartların oluşması durumunda mümkündür. '**Ekonomik gerekçelerle emtiada düşük bedelle değerlendirilmesi**' olarak adlandırılan bu uygulamanın tatbik edilmesi tercihe bağlı olmakla birlikte, dönem sonu stoklarındaki değer azalmasının emsal bedel esas alınarak hesaplanan stok değer düşüklüğü karşılığı aracılığıyla mali karın azalması ve vergi planlaması imkânı doğurması nedeniyle geçerli bir iktisadi gerekçe olarak tercihleri etkileyeceği açıktır.

Ayrıca TMS-2 ve VUK 274' üncü madde prensipleri birlikte değerlendirildiğinde konuya benzer kavram ve yöntemler ile yaklaşımakta olup muhasebe kaydı itibarıyla da benzer bir uygulama öngörülmektedir. Bu yönüyle de muhasebe tekniği açısından kolay tatbik edilebilir ve geçerli bir uygulama olduğu düşünülebilir.

Uygulamanın daha gerçekçi verilere dayandırılması amacıyla, borsa da işlem gören emtia için VUK 274' üncü madde kapsamında yapılacak değerlendirme işlemlerinde, emsal bedel yerine, TMS-2 standardında net gerçekleştirilebilir değer tespiti açısından **mevcut güvenilir kanıt** niteliğini taşıyan **borsada oluşan bedelin** esas alınması, yasa hükmünün güncel ekonomik şartlara uyarlanmasını sağlayacak bir yasal değişiklik olacaktır.

KAYNAKÇA

- İBİŞ, C. (1998). "İşletmelerde Değerinden Kaybetmiş Stokların Değerlemesi, Değer Düzeltim Tutarının Hesaplanması ve Tekdüzen Hesap Planına Göre Muhasebe Kayıtları." Öneri Dergisi. ÖNERİ 9. 141-147. (<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/947145>). Erişim Tarihi: 12 Ocak 2022.
- Kamu Gözetim Kurumu. (https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TFRS/EK2_Finansal%20Raporlama%20Standartlarına%20Uygun%20Hesap%20Planı%20Taslağı.pdf). Erişim Tarihi: 12 Ocak 2021.
- KILIÇ, A. (2005). "Döviz Kurunun Düşmesi ve Stok Değerlemesi." Yaklaşım Dergisi. Sayı 151.
- ÖZYER, M. A. Açıklama ve Örneklerle Vergi Usul Kanunu Uygulaması. Maliye Hesap Uzmanları Derneği. 2. Baskı. s. 402.
- SARIGÜL, S. (2017). Vergisel Yönleriyle Genel Muhasebe. Vergi Müfettişleri Derneği. Ankara.
- YALÇIN, H. (2000). "Değeri Düşen, Zayi Olan ve Çalınan Mallar". Yaklaşım Dergisi. Sayı: 96.
- YILMAZ, K. (2000). "Malların Düşük Bedelle Değerlemesi". Yaklaşım Dergisi. Kasım. Sayı: 95.
- Vergi Müfettişleri Derneği. (2021). Beyanname Düzenleme Rehberi. Ankara.